

**Пловдивски университет „Паисий Хилендарски“
Педагогически факултет • Катедра „Музика“**

Диана Георгиева Кацарова

**ПЕДАГОГИЧЕСКА ТЕХНОЛОГИЯ ЗА СТИМУЛИРАНЕ
НА ИНТЕРЕСА НА УЧЕНИЦИТЕ ОТ ПРОГИМНАЗИАЛЕН
ЕТАП НА СРЕДНОТО УЧИЛИЩЕ КЪМ КЛАСИЧЕСКАТА
МУЗИКА**

АВТОРЕФЕРАТ

на дисертационен труд за присъждане на
образователна и научна степен „Доктор“

по област на висше образование 1. Педагогически науки
професионално направление 1. 3 Педагогика на обучението по.....
докторска програма „Методика на обучението по музика“

Научен ръководител: доц. д-р Таня Бурдева

Пловдив

2020

Дисертационният труд е обсъден и насочен за защита на разширено заседание на катедра „Музика“ при Педагогически факултет на ПУ „Паисий Хилендарски“.

Дисертацията съдържа 151 страници. Библиографията включва 147 източника. Списъкът на авторските публикации по темата на труда се състои от 6 заглавия.

Защитата на дисертационния труд ще се състои на 09.09.2020 г. от 13.00 ч. в 505 семинарна зала на Педагогически факултет на ПУ „Паисий Хилендарски“.

Автор: Диана Георгиева Кацарова

Заглавие: Педагогическа технология за стимулиране на интереса на учениците от прогимназиален етап на средното училище към класическата музика

Университетско издателство „Паисий Хилендарски“

Пловдив, 2020

УВОД

Във века на мултимедийните технологии, на преситените детски очи, работата на учителя става все по-трудна откъм създаване на критерии, въз основа на които учениците да градят своята ценностна система. Разнообразните медийни продукти агресивно нахлуват в детското съзнание, внушавайки негативни образци на поведение, и уви, възпитателно-образователната система се оказва затруднена при изграждане на „правилни еталони“ на поведение. В областта на музиката става все по-трудно формирането на критерии за отсяване на действително ценностното, от агресивно натрапващото се повторение на недотам стойностни продукти.

Имайки предвид времето в което живеем - въпреки промяната в нравствените ценности и властващата духовна инертност, ние педагозите се стремим да спасим доколкото е възможно усета за красивото и стойностното в живота чрез музиката. Нравственото и духовно изграждане на личността никога не е било възможно без художественото възпитание. Музикално-художественото развитие на учениците предполага формиране на естетически вкус и музикална култура, интерес към музикалното изкуство и потребност от общуване с произведенията на музикалното изкуство.

Музикално-педагогическата дейност е натоварена с широк кръг от проблеми, които следва да се разрешат в процеса на музикалното възпитание. Проблемите имат конкретен „ред на действие“ в общия процес на възпитание. Те се подготвят и разгръщат в определени степени на музикалното обучение, получавайки в даден момент важно „приоритетно“ значение. В уроците по музика, почти всеки час учениците се запознават с ново музикално произведение - програмата е натоварена, учебният час не стига. Краткото време за слушане на нова музикална творба в урока често е съпътствано от нежелание на учениците, от незаинтересованост, което възпрепятства правилното и резултатно протичане на дейността „възприемане на музика“. Това ме мотивира да потърся нови педагогически подходи за провокиране на интереса на моите ученици към творбите, което ще звучат в урока по музика. Насочването ми към проблема е продиктувано от търсене на собствени решения и от убеждението, че съвременният учител трябва да интерпретира творчески учебното съдържание. Как бих могла да направя така, че моите ученици да успеят да се приобщят към така наречената „класическа“ или „сериозна“ музика. Стремещът към проучване на тази специфична сфера провокира моя интерес към темата на настоящата разработка. Експерименталната си дейност в посоченото направление проведох в седми клас - прогимназиален етап на средно училище, в който осъществявам понастоящем пряката си педагогическа работа, което ми дава възможност за непосредствени лични наблюдения и изводи.

ГЛАВА ПЪРВА 1. Организация на изследването

1.1. Предмет и обект на изследването

Предмет на изследването е процесът на целенасочено формиране на умения за възприемане на музика.

Обект на изследването е музикалното възприятие на учениците от прогимназиален етап на Средното училище.

1.2. Цел, задачи и хипотеза на изследването

Цел на настоящия труд е да се разработи и приложи в музикално-педагогическата практика система от педагогически технологии за стимулиране на интереса на учениците към класическата музика; дейността възприемане на музика, най-пасивната в сравнение с изпълнение и съчиняване на музика - да се постави в условията на интегриране с останалите музикални дейности, което би позволило учениците да бъдат активни участници в процеса на аналитично, осмислено възприемане на музикалната творба, като предпоставка за по-дълбокото емоционално съпреживяване на музикалния образ.

Обявената цел налага реализирането на следните **задачи**:

1. Проучване на литературни източници по обявената проблематика
2. Подготовка на предварителен модел на педагогическия експеримент. Разработване на система от обучаващи задачи, основаваща се на: използването на електронните ресурси, активизирането на междупредметните връзки и творческото въображение на учениците; приложението на иновативната авторска идея *варианти на основен тематичен материал*
3. Организация на педагогическия експеримент:
 - а) Разработване на варианти на основните теми от класически произведения, като важен елемент от предлаганата педагогическа технология
 - б) Изготвяне на тест за проверка на разпознаваемостта на темите от слушани музикални произведения и интереса към творбите
4. Провеждане на педагогически експеримент, който да докаже активизиращия ефект на създадената система от педагогически технологии върху музикалното възприятие на учениците.
5. Анализирание на резултатите от експерименталната дейност за установяване на ефективността от приложението на изработения дидактичен модел в музикално-педагогическата практика.

Хипотеза на изследването:

Очаквам, че:

1. Приложената педагогическа технология ще провокира активността на учениците при участието им в музикалната дейност „възприемане на музика“
2. Формирането на умения за възприемане и разбиране на класически музикални произведения ще провокира интереса на учениците към този вид музика и ще създаде траен интерес към нея.
3. Експериментираната технология ще повиши качеството на образователния процес по музика и резултатите от него.

1.3. Методи на педагогическото изследване

Използвани методи на педагогическото изследване – наблюдение, тест, анкета, теоретичен анализ, статистически методи за обобщаване на резултатите.

Основен инструмент на проучването е разгърнат педагогически експеримент с ученици в седми клас от иновативно СУ „Св. Патриарх Евтимий” в град Пловдив.

1.4. Етапи на изследването

1. Теоретично проучване на методическа литература по проблема.
2. Подготовка на модела на педагогическия експеримент.
3. Провеждане на педагогическия експеримент.
4. Анализ на резултатите.

Основният експеримент се проведе в два варианта:

Вариант (В1) – традиционни технологии

Вариант (В2) – иновативни технологии, обединени от общите цели на обучението и предмета на изследването.

ГЛАВА ВТОРА 2. Теоретични основи на изследването

Втора глава поставя теоретичните основи на изследването, като са разгледани последователно психологическите аспекти на музикалното възприятие, спецификата на дейността *възприемане на музика* в училищното обучение, същността на способностите и структурата на музикалния слух.

В параграф 2.1. Психологически аспекти на музикалното възприятие, на основата на литературни източници и данни от експериментални изследвания, е представена информация относно въздействието на музиката върху човека, върху неговото настроение, реакции и цялостната му психична дейност. Разгледано е значението на **компютърните технологии** и все по-голямото влияние, което те оказват върху музикалното възприятие.

Музикалното възприятие е обект на изследвания в множество научни трудове. В речника по психология е дадено следното определение за музикално възприятие. Това е "процес на възприемане и преживяване на музикалното произведение от слушателя, в който решаващи са неговите способности, навици и емоционални особености... Цялостното музикално възприятие на произведението включва познаването и преживяването на неговите музикално-естетически и идейни особености и с това допринася за опознаването на действителността и за всестранното възпитание на личността." Мислители, поети, музиканти и педагози, по-късно и психолози, подчертават емоционалната природа на художественото възприятие.

Едновременно с необходимостта на човек да се труди, възниква и необходимост от духовна себеизява, т.е. занимание с изкуство, респективно с музика. Звучите, различни по височина и трайност, са основен градивен елемент на музиката. Те образуват логична музикална мисъл, която носи конкретно емоционално съдържание, което влияе върху психиката и интелекта на човека. От дълбока древност хората осъзнават нуждата от общуването с музика. Мисълта на Платон „Музиката е морален

закон. Тя дава душа на вселената, крила на ума, полет на въображението, обаяние и празничност на живота и на всичко останало. Тя е същността на порядъка и води до всичко, което е справедливо и красиво“, показва многопосочното въздействие на музикалното изкуство.

Още от древността музиката се използва като мощно възпитателно средство. В творчеството на Платон тя е третирана като основна наука, задължителна при възпитанието на подрастващите. Някои от възгледите на Платон се споделят и от неговия велик ученик Аристотел - убеждението, че музиката дава отражение върху цялостния облик на личността и спомага за формиране на понятията за добро и зло. За Аристотел, Платон и питагорейците музиката е била средство, което хармонизира „външната страна“ на живота с психологическото състояние на човека. Още легендарният гръцки епически поет Омир (VIII в. пр.н.е.) споменава за влиянието на музиката над героите в някои от неговите творби, в които раните им биват изцелявани с помощта на чудотворна музика. Самият Питагор бил голям почитател на хоровото пеене - считал, че музиката предава хармонията си на душата на човека. Записвал в книгите си различни мелодии като лек за определени болести. По примера на Питагор и днес много хора вярват в лечебните сили на музиката.

Музиката въздейства върху емоциите и настроението на човека, повлиявайки дори начина му на мислене. Има изследвания, според които класическата музика и ранното музикално обучение оказват изключително позитивно въздействие върху интелекта на децата.

Според Б. М. Теплов музиката се възприема първоначално фонетично (т.е. звукова основа като цяло), а впоследствие се разграничават едно или друго от отделните свойства на това цяло, осъзнават се неговите елементи и възприемането е вече по-детайлно, по-богато.

Л. Витанова подчертава, че при физиологическия механизъм на музикалното възприемане, формирането на цялостен образ за слушаната пиеса се основава на система от връзки, изградени върху сетивата (слух, зрение, тактилни възприятия, двигателни усещания и възприятия). Устойчивостта на тези връзки води до по-цялостното възприемане на музикалното произведение.

Възприемането на музиката като процес се извършва на две нива:

1. Перцептивно ниво, свързано с психофизиологичното възприемане на музиката
2. Аперцептивно ниво, свързано с представата, която се формира вследствие на музикалното произведение.

А. Н. Сохор определя няколко стадия на музикалното възприемане:

1. Стадий на възникване на интерес към произведението, което предстои да се слуша и формиране на нагласа относно неговото възприемане;
2. Стадий на слушането;
3. Стадий на разбирането и преживяването;
4. Стадий на интерпретацията и оценката.

З. Г. Казанжиева – Велинова дефинира три основни стадия:

1. Докомуникативен, свързан с формирането на готовност за слушане,
2. Комуникативен, отразяващ реалния процес на възприемане на музиката
3. Посткомуникативен, свързан с осмислянето на произведението, след като е престанало да звучи.

На основата на литературни източници, на данни от експериментални изследвания и наблюдения от практиката могат да се набележат четири главни структурни елемента на музикалното възприятие, съставлящи неговия механизъм: емоционална отзивчивост към музиката, музикален слух, образно мислене и творчество. Процесът на възприемане на музика като цяло, е процес на сътворчество (тази мисъл развиват в своите работи Б.М. Теплов и А.Г. Костюк).

Изследователите отдават приоритетно значение на първия стадий на музикалното възприятие, свързан с формирането на нагласа – т.е. готовност за възприемане. Известно е, че хората възприемат музиката различно в зависимост от социалните условия и личностните си особености. Различна е нагласата за възприемане на любителя-слушател от тази на професионалния композитор, изпълнител, музиковед. Нагласата се определя от отношението към съответната музика, социално-психологическите и индивидуално-типологичните особености на личността, от нивото на образование и музикалната подготовка на възприемащия. Голяма е и широката гама от чувства, които изпитва човек, когато чува дадена музикална творба. Важен момент е и емоционалното ангажиране, което предшества самото възприемане. Б. М. Теплов пише - ”Възприемането на изкуството трябва да започне с чувство, без него е невъзможно художествено възприятие“. Теплов посочва и връзката – от емоционалния отклик към осмислянето (чувствам – мисля).

А. Л. Готсдинер отбелязва, че психофизиологичното последствие от музиката има различна продължителност – от 2-5 до 15-30 минути. То е свързано както с индивидуално-типологичните особености на човека, така и със съдържанието на самата музика и емоциите, които предизвиква у него. „Музикалното преживяване е детерминирано от действието на три вида механизми – функционални, мотивационни и операционни, които отразяват природата на човека като индивид, личност и субект на дадена дейност. Функционалните механизми са свързани със система от генетично обусловени свойства на слуха и моториката, които осигуряват нивото на адекватно отражение на сензорните характеристики на музиката. Операционните механизми представляват система от перцептивни, мнемични и интелектуални действия, сформирани в процеса на дейността. Операционните механизми осигуряват преминаването на образите от дадена модалност в слухово – музикални (например в процеса на композиране) и преобразуването им в специфична система от емоционални образи. Взаимовръзката между функционалните и операционните механизми на аперцептивно ниво се определя от мотивационните фактори. Последователно разгръщащата се система от художествено-естетическа мотивация, отразяваща функционалната структура на музиката като вид изкуство, детерминира насочеността и избирателността на емоционалната организация на процеса на музикалното преживяване. Анализът на психологическите механизми на музикалното преживяване дава възможност да се разбере психологическата специфика на музикалното възприятие [Годорова, Х. 2007]. Според Таня Бурдева, разбирането на музикалното изкуство протича в широките параметри на сетивни, емоционални и мисловни процеси. Според П. Минчева, музикалното изкуство въздейства главно чрез мелодията, която обединява елементите на музикалната реч и представлява логична музикална мисъл, в основата на която стоят различни по височина и времетраене тонове, организирани в интонационни ядра, ладофункционално осмислени и със значение на структурни звена. Като кодови операции, свързани с разбирането на мелодията П. Минчева посочва:

1. Възпроизвеждане с глас на мелодия

„Непосредственото възпроизвеждане би могло да се приеме за закодиране, защото различните по височина и времетраене звукове се свързват в съзнанието като интонационни ядра – носители на музикална информация. В противен случай не би било възможно проследяването с глас (по памет) на мелодията [Минчева, П. 1994].

2. Описване на частите на мелодията, очертаване на мелодичната крива с ръка, линейно-пространствено изображение на мелодията [Минчева, П. 1994].

Върху психологията на музикалното възприятие все по-голямо влияние оказват **компютърните технологии**. Информационният XXI век е свързан с навлизането и използването на компютрите във всички сфери на живота и науката. Днес компютърната грамотност е известна като „втората грамотност“, след първата - писмената. При интегрирания подход компютърът се превръща в средство за усвояване на знания в областта на различни дисциплини.

Обучението по музика, както и осъществяването на различните музикални дейности не прави изключение от посочените общи тенденции и е повод за различни експериментални изследвания. Новите технически средства създават възможности за модернизация на обучението по музика. Съвременните технологии и компютърният софтуер променят практиката на преподаване.

Научни изследвания, отразяващи приложението на новите електронни цифрови технологии в обучението правят П. Бърнард, Дж. Фини, М. Вагнер, Дж. Брик, Д. Бекстет, Дж. Савидж и още много други изследователи. П. Бърнард и Дж. Фини, в книгата „Музикално образование с цифрова технология“, споделят своите идеи за промени в музикалните програми на учителите. Те споделят, че са необходими продуктивни промени в педагогическата практика [Finney J., Burnard P. 2008].

Във връзка с електронното обучение в областта на музиката, в Европа също се разработват редица проекти (Виртуално Европейско училище по Музика - VEMUS). В шотландската учебна програма по музика, Р. Макдоналд, Ч. Бърн, Б. Нилсон и Г. Фолкешад изследват проблемите, свързани с използването на ИКТ. [Byrne, S. & MacDonald, R. 2002, Nilsson, B. and Folkestad, G. 2005].

За използването на музикалните компютърни технологии и работата със специализирана музикална програма пишат и Л. Раздобарина, С. Завирилина, А. Георгиев, Д. Бекстет, Дж. Савидж и др.

В България сериозни изследвания в областта на музикалните компютърни технологии имат А. Георгиев и Т. Радев. Последният е изследвал педагогическият ефект на интегрирането на музикалните компютърни технологии в урока по музика в прогимназиален етап на СОУ.

Компютърната анимация, като средство за онагледяване в часовете по музика, оказва изключително положително въздействие върху музикалното възприятие и усвояването на учебното съдържание [Филева, К.]. Чрез електронните учебници по музика за 5., 6. и 7. клас (изд. „Просвета Плюс“, автор проф. д-р П. Минчева и колектив) на вниманието на учениците се предлагат клипове, онагледяващи и подобряващи възприемането на трудно разбираемите за учениците музикални форми, както и други важни елементи от учебното съдържание. Илюстрирането на музикална творба с компютърен клип е насочено към осмисляне на изразните средства,

музикалните структури и формообразуващите принципи в музиката. Илюстративният материал (картини, снимки, илюстрации) в електронния учебник е от полза както за усвояването на конкретна учебна информация, така и за създаването на творческа атмосфера в уроците по музика.

Наличието на **аудио-визуална техника** обогатява в значителна степен учебно-възпитателния процес. Ако тя се съчетае със **синтезатор**, възможностите на преподавателя се увеличават неимоверно. Съвременният синтезатор е в същност мощен компютър, който може да възпроизвежда звука на всеки традиционен музикален инструмент, човешки глас или звук от живата природа, като ги прави многовариантни. Синтезаторът е също допълнително средство за активизиране на музикалното възприятие. Слушайки музика от синтезатор, учениците осъзнават както музикалната образност, така и комплекса от изразни средства: темпо, метроритъм, динамика, тембър, мелодия.

Влиянието, което оказват компютърните технологии върху музикалното възприятие е отразено и в държавните образователни стандарти. В Държавните образователни изисквания и новите програми по музика са заложили компетенции и теми, които пряко са свързани с приложението на музикалните компютърни технологии в обучителния процес в средното образование.

Бурното развитие на компютърните технологии доведе до трайно навлизане на **електронните уроци**. Електронните уроци по музика са разработени за директно използване в клас и за самостоятелна работа в къщи. Учителят може да използва електронните уроци във всеки час, както при преподаване, така и при упражнения, изпитване или преговор. Отличителните черти на електронните уроци са:

- готово за ползване, висококачествено онлайн съдържание за ученици и преподаватели от надежден източник;
- богато разнообразие от мултимедийни ресурси;
- добре развита система за обратна връзка и оценяване;
- съвместимост с интерактивни дъски;
- съдържание, обвързано с учебните планове

2.2. Дейността „възприемане на музика“ – основна музикална дейност в прогимназиален етап на СУ

Във втори параграф на втора глава е разгледано значението на дейността „възприемане“, като една от основните музикални дейности в обучението по музика в Средното училище. Въз основа на проучени литературни източници е представена още връзката между възприемането на музика и развитието на т. нар. емоционална интелигентност.

Формирането на личността, на нейното съзнание и потребности става от най-ранна детска възраст. Всички идеи, възгледи, информация, получени в детските години, влияят дълбоко и продължително върху духовното съзряване на личността. Нравственото и духовно изграждане е невъзможно без художествено възпитание. Формирането на музикален вкус и способност за изграждане на собствени критерии по отношение на музикалните явления са част от общото художествено възпитание.

Последното винаги се е поверявало на училището и по-конкретно на предметите от т. нар. естетически цикъл, като една от целите на обучението по музика е формиране на критерии за отсяване на действително ценностното (независимо от агресивно натрапващото се повторение на недотам стойностни продукти). Именно обучението по музика в училище способства за изграждането на музикален вкус и усет към красивото.

Три са основните дейности в урока по музика: изпълнение, възприемане и съчиняване на музика, като всяка една от тях има съществено значение за развитието на музикалността и творческите заложби. Докато изпълнението и съчиняването присъстват в уроците по музика, но след завършването на обучението младите хора рядко се включват в подобни дейности (изключенията са много малко), то възприемането на музика ги съпътства цял живот. Възприемането на музика е практически най-необходимата музикалноестетическа дейност, защото човек през целия си живот е заобиколен от музикална среда. Ето защо тази дейност се включва още от първи клас във всеки урок по музика.

Възприемането на музика и емоционалната интелигентност

Слушането на музика може да подпомогне когнитивното развитие и да подобри функциите на мозъка, което спомага за развитието на умение за емпатия - едно от ключовите умения на емоционалната интелигентност, изключително важно за успешна комуникация. Под емоционална интелигентност (ЕИ) се разбира способността или умението да се възприемат, оценяват и управляват собствените емоции, да се разграничават различните емоции и да се назовават и определят правилно, както и да се използва емоционалната информация, за да бъдат ръководени чрез това мисленето и поведението [Coleman, Andrew (2008). A Dictionary of Psychology (3 ed.), Oxford University Press].

През 1975 година Хауърд Гарднър формулира идеята за множествената интелигентност, която включва едновременно междуличностна интелигентност (способността да се разбират намеренията, мотивациите и желанията на другите хора) и вътреличностна интелигентност (способността на човек да разбира себе си, своите чувства, страхове и мотивации).

2.3. Същност на способностите. Общи и специални способности

В контекста на значението, което има музикалният слух за успешното реализиране на дейността възприемане на музика, в трети параграф на втора глава са анализирани общите и специалните способности.

В Речника по психология на Норбер Салами, способностите се определят като „естествено и придобито предразположение за извършване на някои задачи“. Тук способностите са обвързани с дейността на човека, те са „естествени“, т.е. човек се ражда с определени способности. Определението съдържа и „предразположение“, извода от което е, че при определени условия те биха се проявили, а при други – не.

В руската литература по темата за способностите пишат трудове много известни психолози - Виготски, Леонтиев, Рубинщайн, Теплов, Ананиев, Кратецкий, Голубева.

Според Б. М. Теплов, способностите се определят от няколко компонента: „Първо - под способности се разбират индивидуалните психични особености, които отличават хората. Второ – способностите са не какви да е индивидуални особености, а само тези, които имат отношение към успешното изпълнение на някакъв вид дейност.

Способностите отличават един индивид от друг, свързани са с дейността, като благоприятстват извършването на даден вид дейност и същевременно се развиват чрез етапите на извършването на тази дейност“.

Според Л. Десев, способностите са „ансамбъл от природно и социално обусловени индивидуални и относително устойчиви психически особености или свойства, които отличават един човек от друг, осигуряват му условия за успех и високи количествено-качествени постижения в една или няколко дейности, разкриват различията в динамиката и овладяването на необходимите за работа знания и навици. Без да се свеждат до система от знания, умения и навици, способностите определят лекотата и бързината на усвояването им и сами се развиват и усъвършенстват в процеса на придобиване и обогатяване на личния опит. Те се формират и проявяват в и чрез съответната дейност върху базата на вродени психофизиологични предпоставки и са същевременно условия за успешно изпълнение на дейността“.

Трифон Трифонов изказва мнение, че „способностите са функционален ансамбъл от затвърдени индивидуални свойства на психичните процеси, познавателни психични структури, операционни концептуални модели. Способностите са изградени върху комплекса нервно-психични особености, формирани и развити в процеса на дейността при създаването и усвояването на продукти (материални и духовни). Способностите осигуряват висока количествено-качествена продуктивност на човека в работата“, т.е. способностите са индивидуално обусловена, сложна съвкупност от свойства на човешката психика, пряко свързани с човешката дейност, чрез която се формират и развиват.

Трифон Трифонов разглежда следните характеристики: индивидуални особености на личността, затвърдени психични особености, наличие на интегралност на компонентите в структурата на способността, наличие на йерархия в структурата на способностите, връзка и зависимост на способностите от много други психични явления от емоционално-волеви характер, наличие на корелационни зависимости между компонентите на дадена способност и между отделните способности, взаимна обусловеност и детерминираност при формирането им, динамичен и прогресивен характер в развитието им.

Борис Минчев дава определение, с включени всички характеристики на способностите, които изброяват цитираните по-горе автори. Под способност обикновено се има предвид потенциал за високи постижения от определен вид, който се проявява у едни индивиди за разлика от други и може да се регистрира в поредица от измерими белези на дадено поведение:

1. Появява се рано в индивидуалното развитие;
2. Изявява се като спонтанна склонност без специално обучение или следване на жив образец;
3. Напредването в конкретни дейности е много бързо в сравнение с другите хора;

4. Изпълнението се постига леко, без видими усилия. Заедно с това волевата регулация в тези индивиди задава и поддържа максималистични критерии, а не се фиксира в текущ контрол над действията;
5. Проявява се висока продуктивност в количествен и качествен аспект. Това значи, че специалните постижения на индивида значително надхвърлят средното равнище;
6. Осъществява се широк пренос на компоненти в пределите на специалната надареност. Дейността се направлява от ефективни понятия и схеми с над-ситуативно естество;
7. Индивидът обикновено изпитва огромно удоволствие да върши нещата, за които особено го бива. Развива се устойчива положителна мотивация към дейността, в която индивидът преживява необикновен успех“.

Интересен е въпросът дали способностите се унаследяват или се придобиват в зависимост от социалната и образователна среда, която заобикаля индивида. Във времето отговорът на този въпрос е вълнувал доста психолози – имало е мнения в подкрепа на наследствеността (т. нар. биологизаторско течение), а също и подкрепящи противното становище – т. нар. социологизаторско разбиране).

Способностите са уникална комбинация от всички човешки качества, създаващи неговата индивидуалност, в която централна роля играят личните качества, преобразуващи и организиращи индивидуалните и субектните качества. Най-често се разглежда връзката между ориентацията на личността и нейните способности. Интересите, склонностите, потребностите на човека го подтикват към активна дейност, в която се формират и развиват способности. Успешното изпълнение на дейност, свързана с развитите способности, влияе благоприятно върху формирането на положителна мотивация за самата дейност. Влиянието на личностните черти на характера върху формирането на способностите е голямо. Целенасочеността, старанието, постоянството са необходими условия, за постигане на успех в решаването на съответните задачи. Липсата на силни волеви черти на характера може да попречи на развитието и проявата на планираните способности. Изследователите отбелязват характерните особености, присъщи на надарените хора - инициативност, креативност, висока самооценка.

Харвардският психолог Хауърд Гарднер разглежда способностите освен през призмата на психологията, също така и на биологията, неврологията, антропологията, социологията, изкуствата и хуманитарните науки, давайки ново определение за способностите, като ги нарича интелигентност, определяйки я като „биопсихологичен потенциал за обработване на информация, който може да бъде активиран в определена културална среда с цел решаване на проблеми или създаване на продукти, които представляват ценност в определена култура“.

Класификация на способностите

В литературата се поставя и проблемът за класификация на способностите.

Първото разделяне на способностите е на два вида – умствени и физически.

Друго деление на способностите е на общи и специални способности.

Общите способности определят успеха на човек в различни дейности: умствени способности, ловкост и точност на движенията, памет, реч, внимание и др.

Специалните способности определят успеха на човек в конкретни видове дейност, за осъществяването на които са необходими наклонности от специален вид и тяхното развитие: музикални способности, математически способности, езикови способности, технически способности, литературни способности, артистични и творчески способности, спортни способности и др.

Общите способности включват умствените способности и качествата на личността, паметта и нейните характеристики, качества като наблюдателност, съобразителност, въображение, внимание и др. Благодарение на тях човек се справя успешно с различните дейности в живота си. Често общите способности се заменят с термина интелигентност. Както е известно, интелигентността е обект на изследване от много учени чрез диагностика. Съществуват множество стандартизирани тестове, чрез които се измерва коефициентът на интелигентност.

Специалните способности са дефинирани във връзка с отделни специални области на дейността. Музикалните способности се отнася към специалните способности. Благодарение на специалните способности човек има високи постижения в тясно определен вид дейност, например: музика, рисуване, спорт математика, и др.

Общите и специалните способности не са в противоречие, а съжителстват, допълват се и взаимно се обогатяват.

Известна е и друга класификация на способностите като:

- теоретични способности,
- практически способности.

Друга класификация на способностите е според характера на работата с информация:

- способности за обучение
- креативни способности.

Хауърд Гарднър, преди повече от 30 години, създава концепцията за „множеството интелигентности" (Multiple Intelligences) оспорвайки тезата, че човешката интелигентност може да бъде измерена с един показател като коефициента на интелигентност (IQ). Според нея, всеки индивид се развива с различна скорост, в различни сфери на интелигентност. Гарднър счита, че способностите (интелигентностите) не могат да се диагностицират с помощта на тестове, което съществено отличава Новата теория за множествените интелигентности от теориите за способностите. Той обвързва когнитивната психология с изкуствата и апелира за ранното оценяване и развиване на всяка една от човешките интелигентности. Според Гарднър всеки един тип интелигентност „се състои от множество способности и представлява система със собствени функции, различни от тези на останалите". Основен принцип е, че тези типове интелигентност са независими един от друг, т.е. способностите, оценявани в рамките на един тип интелигентност не биха били годни за предсказване на способностите на същия човек в рамките на друг тип интелигентност. Необходимо е да има взаимодействие между отделните типове интелигентност, защото например без вербална комуникация е невъзможна да се осъществи и междуличностната, и логико-математическа интелигентност и т.н.

Хауард Гарднър говори първоначално за седем вида, а впоследствие и за девет вида интелигентност:

- лингвистична;
- логико-математическа;
- музикална;
- телесно-кинестетична;
- визуално-пространствена;
- интерперсонална (междоличностна)
- интраперсонална;
- натуралистична (природна);
- екзистенциална.

В параграф 2.3.1. Същност, съдържание и структура на музикалния слух, са разгледани становища на редица автори (чужди и български) относно структурата на музикалността. Изтъкнато е значението на музикалния слух, изяснена е неговата основополагаща роля в различните музикални дейности и мястото му в музикалната педагогика, предлагаща различни методи за усъвършенстването му.

В психологията на ХХ век се приема тезата, че музикалността представлява комплекс от музикални способности, като най-ярък представител на това направление е Б. Теплов, чиято стройна теория представлява фундамент за музикалната психология и педагогика. В „Психология на музикалните способности”, Теплов разграничава видовете музикални способности, а в другия си труд „Проблеми на индивидуалните различия” разглежда въпросите, свързани с категориите музикален слух, като изтъква, че :

1. Вродени могат да бъдат само заложите, на чиято основа се развиват музикалните способности;
2. Музикалността се явява следствие на определено съчетание на способности;
3. Способност съществува само в движение и развитие

Повечето учени в областта на музикалната педагогика и психология се позовават на Б. Теплов. Те изказват идентично мнение по отношение на проблема за същността на музикалния слух, изтъквайки, че той е понятие, с което се обозначава комплекс от музикални способности. Б. Теплов определя музикалния слух като способност да се възприемат, представят и осмислят музикалните впечатления. Развитият музикален слух създава възможност за задълбочено проникване в художественото съдържание на музиката, изразено в конкретна структура. „Музикалният слух се проявява чрез мелодическия слух, развива се върху основата на основните музикални способности (ладов усет, метроритмичен усет и музикално-слухови представи), които способстват за успешното занимание с музикалните дейности: възприемане, изпълнение и съчиняване на музика“.

Безспорно, от българските автори най-точно и задълбочено е разгледан проблемът за музикалността от проф. д-р П. Минчева, като музикалните способности са насочени към музикалното възприятие. Тя посочва, че музикалното произведение въздейства главно чрез мелодията, чийто градивен елемент е музикалният звук,

притежаващ четири основни характеристики. С помощта на слуховия анализатор се получава информация за четирите основни качества на тона – височина, трайност, сила и тембър. От тук произтича наличието на четирите категории слух - тонововисочинен, метроритмичен, динамичен и тембров.

В основата на ладовия усет лежи тонововисочинният слух. „Ладовият усет е основна музикална способност, изразяваща се чрез възприемане, познаване, възпроизвеждане и емоционално реагиране на звукововисочинното движение в мелодията, която следва законите на своята вътрешна логика“ [П. Минчева]. Способността да се възприеме и възпроизведе с точност последованието от тонове с различна трайност, организирани чрез силни и слаби метрични времена, следващи установено темпо, се нарича метроритмичен усет и е втората музикална способност. „Слуховите представи са основа на музикалния слух. Те са материалът, върху който става възприемането, запомнянето и възпроизвеждането на музиката, отразяват тоновото движение в мелодиите, както и на всички елементи на музикалната изразност“ [Ив. Пеев]. Музикалнотруховият опит – резултат от предишни възприятия – включва и възприемане и осъзнаване на трайността на тоновете, от които е изградена мелодията. „Музикалният слух се гради върху трите основни музикални способности – ладов усет, метроритмичен усет и музикално-слухови представи“ [П. Минчева].

В заключение, като утвърдено определение в музикалната педагогика и психология под музикален слух следва да се разбира такова съчетание от основни музикални способности, които позволяват успешно занимание с музикални дейности.

ГЛАВА ТРЕТА 3. Организация и провеждане на педагогическото изследване

Изследването се проведе с ученици от седми клас на иновативно СУ „Св. Патриарх Евтимий”, гр. Пловдив, през учебната 2018 / 2019 г. (51 урока) с общо 96 ученика.

Експерименталното изследване включва:

1. Педагогически технологии, реализирани чрез електронни ресурси
2. Педагогически технологии за запознаване с нова музикална творба
3. Педагогически технологии за оптимизиране на дейността *възприемане на музика* чрез представяне на варианти на основен тематичен материал в музикална творба

Моделът на иновативната авторска технология *варианти на основен тематичен материал* беше предварително експериментиран с ученици от VII клас в СУ „Св. Патриарх Евтимий”, гр. Пловдив, през учебната 2013/2014 година.

4. Педагогически технологии, стимулиращи творческото въображение при възприемане на музика
5. Педагогически технологии за оптимизиране на дейността възприемане на музика чрез използване на междупредметни връзки

Гореизброените педагогически технологии се основават на убеждението ми за голямото значение на интерактивните методи и компютрите в съвременното обучение.

3.1. Начален констатиращ експеримент

3.1.1. Методика на провеждане на началния констатиращ експеримент

Целта на началния констатиращ експеримент бе да се установи изходното състояние на знанията и уменията, които са обект на изследването. Данните от констатиращото проучване трябва да установят дали са налице предпоставките за успешно провеждане на обучаващия експеримент, като се използват за сравнение с резултатите от заключителния етап, за формирането на анализи и изводи.

Началният констатиращ експеримент се проведе с ученици от седми клас на иновативно СУ „Св. Патриарх Евтимий”, гр. Пловдив, в началото на учебната 2018/2019 година - общо 96 ученика. Те бяха разделени на контролна група от 47 ученика (7д клас - 23, 7е клас - 24) и експериментална група 49 ученика (7ж – 25 ученика, 7з – 24 ученика).

Изграждането на система от диференцирани критерии и показатели за проверка бе съобразено със следните дидактически изисквания:

- съдържателност, конкретност, яснота;
- реални, достъпни и стимулиращи развитието на учениците въпроси.

Във връзка с определяне степента на разбиране на музикална творба бяха определени следните показатели:

- откриване на названието на музикална пиеса, свързано с жанра (разпознаване на танца)
- откриване на инструмента по тембъра
- разпознаване на фолклорната област по звученето на песен

- определяне на формата на произведение
 - определяне на размера на песен
- За всяка творба бяха определени четири критерии:
- Познават за 6
 - Познават за 5
 - Познават за 4
 - Познават за 3

Тъй като успешното участие на учениците в музикалните дейности зависи от степента на развитие на музикалните способности, важна задача бе да се определи система от критерии и показатели, по които да се наблюдава и отчита нивото на музикалния слух. За диагностика на музикалния слух беше създаден и проведен тест за проверка на музикалния слух.

Началният констатиращ експеримент определи нивото на участниците в експеримента по отношение:

- а) музикални способности;
- б) музикална култура;
- в) музикални интереси

Скала за оценяване:

За всяка вярно изпълнена задача ученикът получава 5 точки. За грешен отговор, посочване на повече от един верен отговор на една задача, когато правилният отговор е единствен, или когато не се посочи никакъв отговор, точки не се присъждат и не се отнемат. След сумиране на точките за всички задачи се получава балът на ученика. Трансформирането на тестовия бал към оценка от шестобалната система се извършва по следната преброителна скала.

от 0 – 5т.	Слаб (2)
от 6 – 10т.	Среден (3)
от 11 – 15т.	Добър (4)
от 16 – 20т.	Много добър (5)
от 21 -25 т.	Отличен (6)

3.1.2. Резултати от констатиращия експеримент

Проверката в четирите паралелки показва следните резултати:

Таблица 1

Оценки	Класове	Брой на ученици	3	%	4	%	5	%	6	%	Успех
Ниво на контролната група	7д	23	3	13,04	7	30,44	10	43,48	3	13,04	4,56
	7е	24	2	8,33	6	25	15	62,5	1	4,17	4,63
	Общо	47	5	10,64	13	27,66	25	53,19	4	8,51	4,59

Ниво на експерименталната група	7ж	25	3	12	11	44	11	44	0	0	4,32
	7з	24	1	4,17	2	8,33	20	83,33	1	4,17	4,87
	Общо	49	4	8,16	13	26,53	31	63,26	1	2,04	4,59

Показаните резултати водят до следните констатации и изводи:

Почти всички ученици имат достатъчно ниво на разбиране на музикален текст, налице са достатъчно предпоставки за преминаване към основния етап на експеримента.

Резултатите от констатиращия етап показват постиженията, на които се опираме и основните слабости, върху чието отстраняване трябва да се съсредоточат усилията.

3.2. Формиращ експеримент

Описание на експерименталната технология

В обучаващия експеримент са използвани и допълнителните електронни ресурси в електронния учебник за 7. клас на издателство „Просвета Плюс“ (проф. д-р Пенка Минчева, доц. д-р Красимира Филева, Мария Бояджиева, Светла Христова, Диана Кацарова). Обучението по музика в 7. клас създава условия за по-нататъшно развитие на музикалните способности на децата, като важен фактор за пълноценното общуване с музиката и успешното участие в музикалните дейности. В 7. клас, според програмата одобрена от МОН, се работи по шест основни теми - *Музикална практика, Елементи на музикалната изразност, Музикални жанрове и форми, Българска народна музика, Музика и общество, Музика, движение, танц*. Темите продължават, надграждат и обобщават знанията на децата от 5. и 6. клас за по-важните елементи на музикалната изразност: мелодия, ритъм, метрум, динамика, темпо, тембър, за красотата и разнообразието на българския фолклор, обреди и традиции, за българските композитори, за музикалните жанрове, форми, принципи на формообразуване, за ролята и значението на медиите. Така се придобиват ключови компетентности за основните дейности в обществената музикална практика: изпълнение и възприемане на музика, музикално творчество.

I. Педагогически технологии, реализирани чрез електронни ресурси

- 1. Електронен ресурс с тестова задача, изискваща създаване на вариации към зададена тема.**
- 2. Електронен ресурс, предлагащ осмисляне на музикалната форма - задача по зададена мелодия да се съчинят две контрастни теми за сонатна форма.**
- 3. При разглеждане на темата „Елементи на музикалната изразност – знаци за алтерация“, на седмокласниците е представена следната задача: на четири табла са показани нотирани варианти на мелодия, като се изисква:**
 - да посочат в кои от четирите разновидности на мелодията са използвани алтерации
 - да препишат четирите примера с помощта на препоръчана в учебника компютърна програма за нотопис

- да възпроизведат мелодиите чрез софтуера, като прослушвайки ги, определят как влияе на характера на мелодията всяка алтерация
- да поставят свои алтерации, като преценят дали те са сполучливи.

Работейки по поставените задачи, учениците откриват какви промени могат да се получат от използването на алтерации, а ефектът от промяната при алтерованите тонове предизвиква и промяна в емоционалното съдържание на мелодията. Въвеждането на „свои алтерации“, както и удовлетворението от направеното, „сътвореното“ от самите тях, допринася и за развитието на творческата им фантазия.

4. Електронни ресурси със задачи за вникване в характера на звучаща музика

За проучване на мнението на учениците относно използването на допълнителните електронни ресурси в часовете по музика, бе проведена следната анкета със 102 ученици от 7. клас, учещи в иновативно СУ „Св. Патриарх Евтимий“ гр. Пловдив. Предоставена им бе възможност да отговорят с „да“ или „не“ на въпроса:

Как оценявате използването на допълнителните електронни ресурси в урока по музика?

- а) улесняват усвояването на учебния материал
- б) подпомагат осмислянето на новите знания
- в) разнообразяват урока
- г) считате ли, че електронните ресурси онагледяват по-добре учебното съдържание
- д) считате ли, че електронните ресурси подпомагат по-лесното възприемане на музикални произведения по учебния материал, стимулирайки слуховата наблюдателност
- е) не съм привърженик на ползването на електронните ресурси в часа по музика

Отчетените резултати от проведената анкета показват, че използването на новите технологии създава интерактивна среда, която значително улеснява работата на учителя, като едновременно с това прави по-забавна атмосферата в часа, повишавайки мотивацията за работа и съответно успеваемостта на учениците. Практиката доказва, че чрез целенасочено, планирано и системно използване на електронните ресурси се повишава значително ефективността на обучението по музика, а оттам и музикалната култура на подрастващите.

II. Педагогически технологии за запознаване с нова музикална творба

За постигане на възможно най-активно и действено възприемане на музикална творба, което предполага активен интелектуален и емоционален отклик, „слушане с разбиране“, бе изработена и експериментирана програма, която „ръководи“ възприемането на нова музикална творба. Програмата включва:

- а) създаване на нагласа, психична готовност за слушане
- б) запознаване с тематичния материал от специално подготвен запис, с определяне в детайли на настроението и изразните средства, чрез които се създава съответното настроение;

- в) проследяване на плана на развитие на музикалната творба, който включва всички елементи на формата;
- г) цялостно прослушване на произведението с посочване на плана, който следва процесуалността в развитието на музикалния образ;
- д) следващи прослушвания, при които учащите сами проследяват музикалното развитие, показвайки „случващото се“ върху плана.

В учебното съдържание за седми клас са включени произведения от различни епохи, жанрове и стилове. Програмата по музика в седми клас предвижда запознаване със сонатната форма. Горееописаната педагогическа технология е илюстрирана със *Соната за пиано №5, I част* от Лудвиг ван Бетовен.

III. Педагогически технологии за оптимизиране на дейността *възприемане на музика* чрез представяне на варианти на основен тематичен материал

Прослушването на **варианти на музикални теми** позволява на учениците:

- а) Да ги запомнят трайно, което ще допринесе за това да се проследи процесуалността в разгръщането на музикалната творба;
- б) Да си изяснят какво е значението на изразните елементи в музиката, както и тяхното съчетание и комбиниране за получаване на конкретно емоционално състояние;
- в) Да осъзнаят смисъла и значението на детайлите в изграждането на музикалния образ;
- г) Да извършат ред мисловни операции - сравнение, съпоставяне и което е най-важното като резултат - определяне иманентната същност на музикалните теми;
- д) Да сравняват всеки път новия вариант с прослушаната тема в оригинал, което води до още по-пълно преживяване на емоционалното съдържание на темата.

Същността на експерименталния модел е илюстрирана подробно с I част на Клавирен концерт в ре минор от В. А. Моцарт, в контекста на темата «Музикални жанрове и форми – инструментален концерт».

Педагогическата технология „варианти на теми“ е експериментирана още със следните произведения:

- Концерт за пиано и оркестър в ре минор, I част – Волфганг Амадеус Моцарт, към тема „Музикални жанрове и форми – инструментален концерт“
- Концерт за пиано и оркестър №3, I част - Лудвиг ван Бетовен към тема „Музикални жанрове и форми – инструментален концерт“
- Менует из Соната №20 – Лудвиг ван Бетовен към тема „Художествена музика и танци“
- Соната за пиано №5, I част – Лудвиг ван Бетовен към тема „Музикални жанрове и форми – сонатна форма“
- Прощална симфония – финал – Йозеф Хайдн към тема „Музикални жанрове и форми - симфония“

- Из Симфония №5, I част – Лудвиг ван Бетовен към тема „Музикални жанрове и форми – симфония - продължение“
- Токата и fuga в ре минор – Йохан Себастиан Бах към тема „Музикални жанрове и форми“
- Из „Седем симфонични танца“ – Панчо Владигеров
- Из Симфонична сюита „Тракийски танци“ – Петко Стайнов
- „Алилуя“ из оратория „Месия“ – Георг Фридрих Хендел
- Из балета „Спящата красавица“ – Пьотр Илич Чайковски
- „Мемори“ из мюзикъла „Котките“ – Ендрю Лойд Уебър

IV. Педагогически технологии, стимулиращи творческото въображение при възприемане на музика

Обучаващи задачи:

- между няколко посочени заглавия, учениците изберат това, което подхожда на характера на слушаната творба, аргументирайки се и споделяйки с целия клас избора;
- в друг вариант на предходната задача, стимулираща творческото мислене и въображение, се дава възможност самите ученици да посочат подходящо заглавие след прослушване на определена творба, като в края на възникналата дискусия се изисква освен отговорите да са аргументирани (учениците отговарят на въпроса – защо?), но и класът трябва да одобри най-подходящия от тях;
- между посочени три откъса от стихотворения учениците трябва да определят кой най-добре илюстрира творбата;
- между посочени три репродукции от картини учениците трябва да изберат коя най-добре илюстрира творбата;
- да съчинят стихотворение или разказче към слушана музика.

Задачи за затвърждаване на знанията за музикалните форми и формообразуващите принципи:

- при откриване на музикална форма учениците да използват съответните (буквени или графични) схеми
- да съчинят сами подходяща схема за дадена форма
- между посочени три схеми, да определят коя съответства на формата на слушаната музика и др.

V. Педагогически технологии за оптимизиране на дейността *възприемане на музика* чрез използване на междупредметни връзки

1. Междупредметни връзки с изобразителното изкуство

2. Междупредметни връзки с литературата

3. Интегративни връзки между музика, литература и изобразително изкуство

Описани са примери, които илюстрират възможностите на междупредметните връзки да активизират интереса към творбите на музикалното изкуство. Приложението

на междупредметните връзки е елемент от цялостната системата от експериментирани педагогически технологии.

3.3. Заключителен експеримент

Изследването бе проведено през месец юни 2019 г. чрез прослушване на всеки ученик от контролната и експерименталната група на базата на определени критерии и показатели. За всеки ученик беше направен табличен протокол (поляритетна схема с пет равнища на проява за задачи 1 и 2 и с две равнища на проява за задачи 3 и 4), в които се отбелязаха резултатите в процеса на наблюдение.

С цел проверка на музикалния слух бяха зададени следните задачи:

Задача №1 – за установяване състоянието на звуковисочинния слух - всеки от учениците трябваше да:

- открива повторение на даден тон в мелодическо последование
- открива интонационни грешки
- открива посоката на мелодическо движение
- възпроизвежда мелодия правилно

В табличния протокол се записва дали ученикът се справя:

- след едно прослушване
- след две прослушвания
- след три прослушвания
- след четири прослушвания
- не се справя

Задача №2 – за установяване състоянието на метроритмичния слух - на всеки от учениците бяха зададени следните задачи:

- да открива метроритмични неточности
- да открива посочена метроритмична група (в случая синкоп)
- да открива размера
- да възпроизвежда метроритъма в мелодия

В табличния протокол се записва дали ученикът се справя:

- след едно прослушване
- след две прослушвания
- след три прослушвания
- след четири прослушвания
- не се справя

Задача №3 – за проверка на музикално-слуховите представи – на учениците бе предложено да:

- Разпознават учена мелодия („Тема с вариации“ от Волфганг Амадеус Моцарт – при констатиращото и “Токата и фуга в ре минор“ от Йохан Себастиан Бах при заключителното изследване)

В табличния протокол се записва дали ученикът се справя:

- след едно прослушване
- след две прослушвания
- след три прослушвания
- след четири прослушвания
- не се справя

- Запяват посочена песен („Обичам те Родино“ – Любомир Пипков при констатиращото изследване и „Хаджи Димитър“ - популярна мелодия по текст на Христо Ботев при заключителното изследване)

В табличния протокол се записва дали ученикът се справя:

- след едно прослушване
- след две прослушвания
- след три прослушвания
- след четири прослушвания
- не се справя
- Различават видовете интонации (народна, авторска музика) – съответно „Дилмано, дилберо“ – шопска народна песен, песента „Аритметика“ (в изпълнение на създадената и ръководена от мен вокална група „Evergreen“) - Ивайло Кънев при констатиращото изследване и „Ела се вие превива“ и „Две следи“ – Кирил Маречков при заключителното изследване

В табличния протокол се записва дали ученикът се справя (да) или не се справя (не)

Задача №4 – за установяване на усета за многогласие, като учениците съответно:

- различават верен и неверен съпровод
да/не
- съчиняват подходящ съпровод с ударни инструменти
да/не

Резултатите от диагностичното наблюдение са представени в Приложение №3.

В края на учебната година бе проведен и заключителен тест. Целта му бе продиктувана от необходимостта да се установи равнището, нивото на разбиране на музикални творби от класическата музика, което стимулира интереса именно към тази музика. Чрез него се оценяват и подлагат на контрол и анализ уменията и интересите на учениците.

Според степен на приложимост тестът е създаден за непосредствено прилагане в хода на учебно-възпитателната работа.

Според начина на провеждане тестът е групов.

Въз основа на предварително определени цели и задачи се конкретизира система от тестови въпроси и задачи. Те съответстват на възрастовите особености на учениците.

Анализ на резултатите от диагностичното изследване.

Обобщените резултати по показатели са следните:

Резултати от заключително диагностично изследване:

Таблица 2

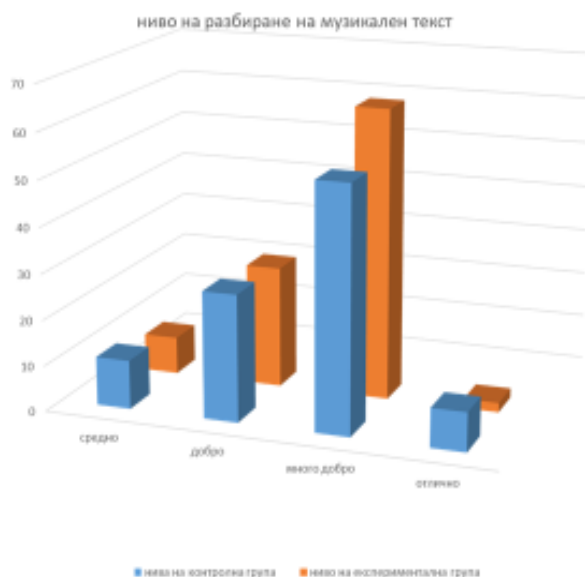
Оценки	Класове	Брой на ученици	3	%	4	%	5	%	6	%	Успех
Ниво на контролната група	7д	23	2	8,69	6	26,08	9	39,13	6	26,08	4,82
	7е	24	3	12,50	7	29,17	10	41,67	4	16,66	4,62
	Общо	47	5	10,64	13	27,66	19	40,43	10	21,27	4,73
Ниво на експерименталната група	7ж	25	-	-	2	8	5	20	18	72	5,64
	7з	24	-	-	3	12,50	4	16,66	17	70,83	4,87
	Общо	49	-	-	5	10,21	9	18,37	35	71,43	5,62

ГЛАВА ЧЕТВЪРТА 4. Представяне и анализ на резултатите от изследването

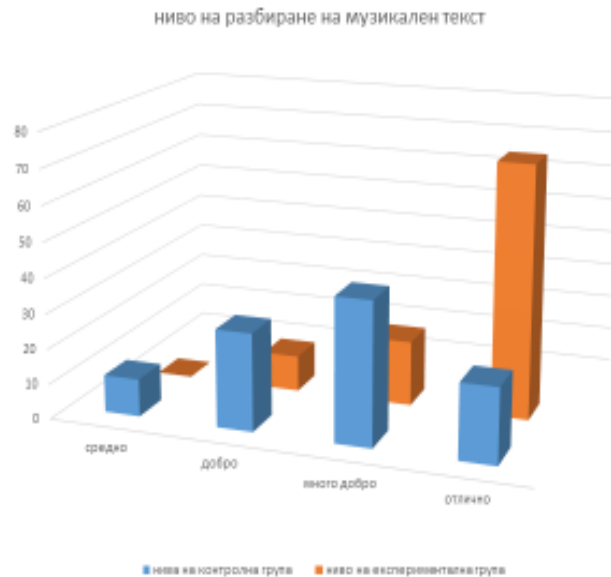
От изложените резултати е видно, че нивото на разбиране на музикален текст в класическа музикална творба на експерименталната група е много по-високо от това на контролната. От общо 96 изследвани ученика високо ниво показаха 45 ученика. Отлични отговори са дали съответно експериментална група - 35 ученика 71,43%, съответно седми „ж“ – 18 ученика – 72%, седми „з“ класове -17 ученика – 70,83%, спрямо контролна група - 10 ученика, съответно 21,27% (седми „д“ – 6 ученика - 26,08%, седми „е“ класове - 4 ученика– 16,66%). Развитието на експерименталната група е по-голямо спрямо констатиращото ниво на същата група при много добрите резултати. Много добро ниво показаха – 28 ученика (контролна група – 19 ученика (40,43%), седми „д“ - 9 ученика (39,13%), седми „е“ - 10 ученика (41,67%); експериментална група – 9 ученика или 18,37%, съответно седми „ж“ – 5 ученика (20%), седми „з“ класове – 4 ученика (16,66%). Добрите резултати са общо 18 ученика разпределени между контролната контролна група – 13 ученика (27,66%), седми „д“ - 6 ученика (26,08%), седми „е“ - 7 ученика (29,17%); експериментална група – 5 ученика или 10,21%, съответно седми „ж“ – 2 ученика (8%), седми „з“ класове – 3 ученика (12,50%). Със средни резултати са само учениците от контролната група – 5 ученика (10,64%), съответно седми „д“ клас - 2 ученика (8,69%), седми „е“ клас – 3 ученика (12,50%). Слаби резултати няма.

Резултати от начално диагностично изследване
Сравняване на резултатите на контролната и експерименталната група

Заклучителни резултати
Сравняване на резултатите на контролната и експерименталната група

Проверка на статистическата значимост на разликите между средните стойности и стандартните отклонения между оценките на експерименталната и контролната групи.

Таблица 3

№ по ред	x_i	n_i	%	$n_i \cdot x_i$	$x_i - \bar{x}$	$(x_i - \bar{x})^2$	$n_i(x_i - \bar{x})^2$
1	2	3	4	5	6	7	8
1	25	35	71,43%	805	2	4	140
2	20	9	18,37%	180	-3	9	81
3	15	5	10,21%	75	-8	64	320
Σ		49	100%	1060		77	541

В нашия случай нулевата хипотеза се отхвърли и ние приемаме нейната алтернатива, което означава, че разликата между средния успех на експерименталната и средния успех на контролната група е статистически значима. Това се дължи на ефикасността на предложената педагогическа технология за стимулиране на интереса на учащите към класическата музика, към музикалното изкуство и представената цялостна система от педагогически технологии и иновативна методика – използване на електронен учебник, електронни ресурси, варианти на теми, творчески задания, компютърна анимация, презентации, видеоматериали и др., които провокират активно участие на учениците.

Резултатите от анкетата за констатиране на музикалната култура и музикални интереси на изследваните ученици са следните:

На въпрос №1 - Кои музикални произведения, слушани в клас предпочиташ? – учениците предлагат следните произведения по реда на предпочитанията:

Симфония №9 – Лудвиг ван Бетовен – посочват 23 ученика, които са 23,96% от общо 96 ученика;

Балета „Лебедово езеро“ – Пьотър Илич Чайковски - посочват 16 ученика – 16,67%;

„На Елиза“ - Лудвиг ван Бетовен – посочват 13 ученика – 13,54%;

Лунната соната - Лудвиг ван Бетовен - посочват 10 ученика – 10,42%;

Симфония №5 - Лудвиг ван Бетовен – посочват 10 ученика – 10,42%;

Малка нощна музика – Волфганг Амадеус Моцарт – посочват 6 ученика – 6,25%;

Токата и fuga в ре минор – Йохан Себастиан Бах - посочват 5 ученика – 5,21%;

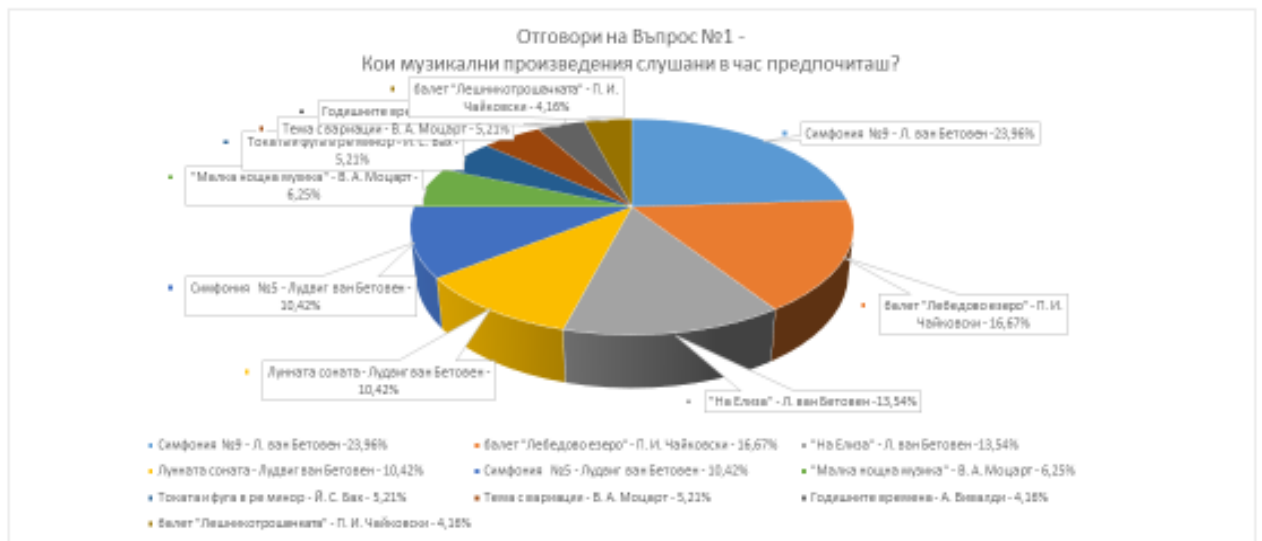
Тема с вариации - Волфганг Амадеус Моцарт - посочват 5 ученика – 5,21%;

Годишните времена - Антонио Вивалди - посочват 4 ученика – 4,16%;

Балета „Лешникотрошачката“ - Пьотър Илич Чайковски - посочват 4 ученика – 4,16% (Приложение 5, Диаграма 1).

Резултатите от анкетата за констатиране на музикалната култура и музикални интереси на изследваните ученици

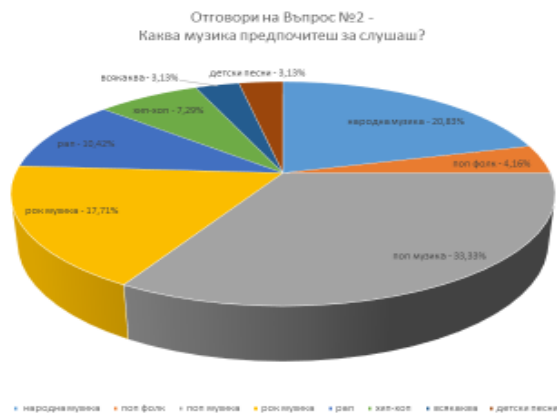
Диаграма 1

На въпрос №2 - Каква музика предпочиташ да слушаш?

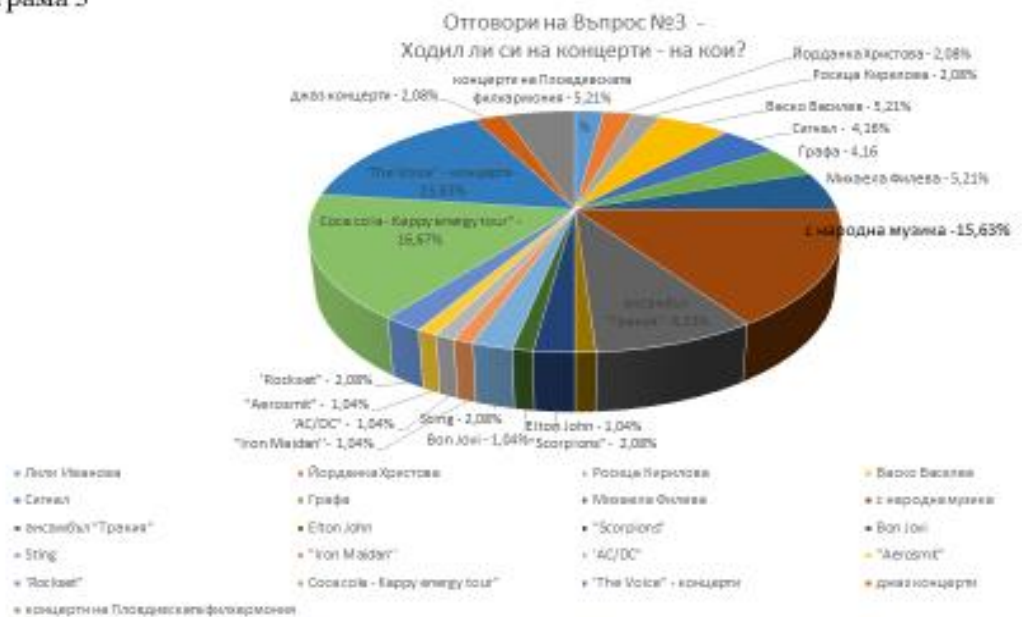
народна музика предпочитат – 20 ученика, съответно 20,83%, поп фолк – 4 - 4,16%, а в отговора забавна музика посочват поп – 32 ученика – 33,33%, рок – 17 ученика – 17,71%, рап – 10 ученика – 10,42%, хип-хоп – 7 ученика – 7,29%, всякаква (забавна) - 3 ученика – 3,13%, детски песни – 3 ученика – 3,13%. Интересен факт е, че 2 ученика заявяват, че не обичат поп фолк без въобще да им е задаван такъв въпрос (Приложение 5, Диаграма 2).

Диаграма 2

На въпрос №3 - Ходил ли си на концерти? - на кои - отговорите са много разнообразни, което говори за музикални интереси в различни жанрове от класическа до поп, рок, рап и хип-хоп музика. Резултатите са изложени в Диаграма 3 от Приложение 5.

Диаграма 3

Важен факт е, че анкетираните споделят, че ходят и на концертите организирани от училище, а 5 ученика споделят, че сами са участвали в концерти, което е 5,21% от анкетираните ученици.

На въпроса с кого – резултатът с родители е 51% спрямо с приятели 49%, което само по себе си е потвърждение на огромната роля, която има родителя за възпитанието на детето си, както и заобикалящата го среда.

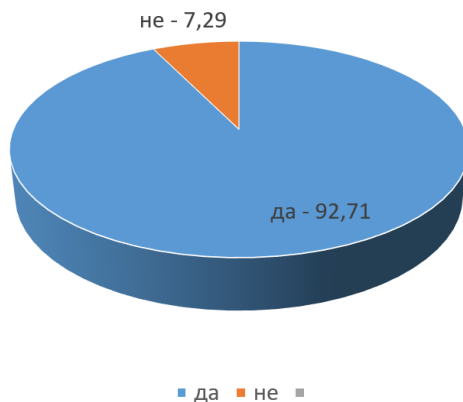
На въпрос №4 - Посещавал ли си оперни спектакли? – отговор „да“ дават 89 ученика, т.е. 92,71% от анкетираните (резултатите са изложени в Диаграма 4 от Приложение 5). Причината за високия процент положителни отговори е фактът, че на някои от патронните ни празници учениците организирано от училище са посещавали оперния спектакъл „Любовен елексир“ - Гаetano Доницети (по образователния проект „На опера

9% от учениците посочват, че са посещавали и оперетни спектакли, като „Графиня Марица“ и „Царицата на чардаша“ от Имре Калман, а също и мюзикъл – „Коса“ на Галт Макдермот. Двама ученика споделят, че скоро ще посетят оперен спектакъл с родителите си на Вердиевите вечери.

Изброените заглавията на посещаваните от учениците опери са „Любовен елексир“ от Гаetano Доницети, „Трубадур“ и „Риголето“ от Джузепе Верди, и „Валкюра“ – Рихард Вагнер. С родителите си са посещавали оперни спектакли 12,50% от учениците.

Диаграма 4

Отговори на Въпрос №4 -
Посещавал ли си оперни спектакли?

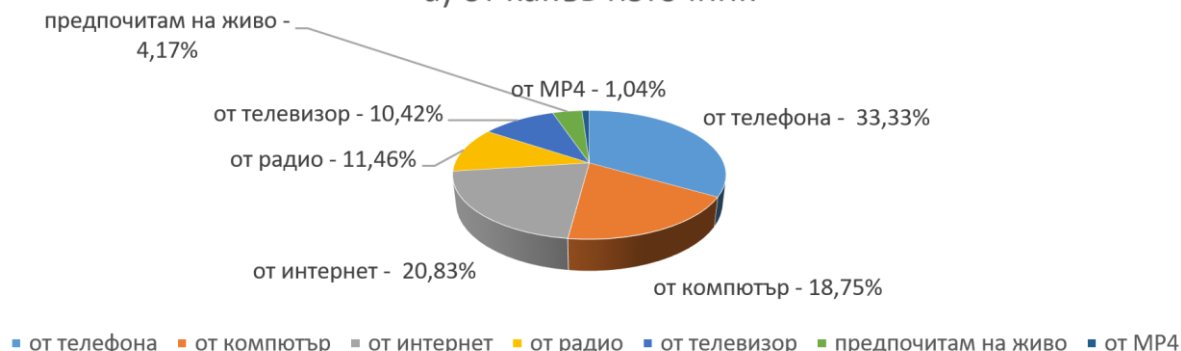
На въпрос №5 - Слушаш музика сам:

а) от какъв източник

- от телефона – посочват 32 ученика, които са 33,33% от общо 96 ученика;
- от компютър - посочват 18 ученика, съответно 18,75%;
- от интернет - посочват 20 ученика, съответно 20,83%;
- от радио – посочват 11 ученика, съответно 11,46%;
- от телевизора - посочват 10 ученика, съответно 10,42%;
- предпочитам на живо - посочват 4 ученика, съответно 4,17%;
- от MP4 - посочват 1 ученик, съответно 1,04%

Резултатите са изложени в Диаграма 5 от Приложение 5.

Отговори на Въпрос №5 -
Слушаш музика сам:
а) от какъв източник

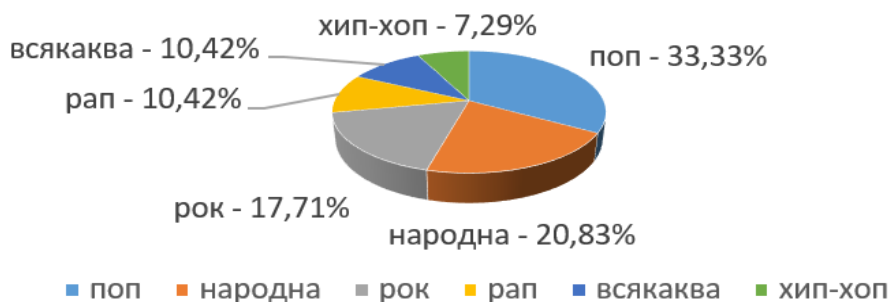

б) каква музика

- поп – посочват 32 ученика, които са 33,33% от общо 96 ученика;
- народна - посочват 20 ученика, съответно 20,83%;
- рок – посочват 17 ученика, съответно 17,71%;
- рап - посочват 10 ученика, съответно 10,42%;
- хип-хоп - посочват 7 ученика, съответно 7,29%;
- всякаква - посочват 10 ученика съответно 10,42% (уточняват всякаква без чалга – 3 ученика)

Резултатите са изложени в Диаграма 5.1. от Приложение 5.

Отговори на Въпрос №5 -
Слушаш музика сам:
б) каква музика

. Кой учебен предмет обичаш?

а) на I-во място

- ФВС – посочват 23 ученика, съответно 23,96%;
- Изобразително изкуство - посочват 23 ученика, съответно 23,96%;
- Музика - посочват 20 ученика, съответно 20,83%;
- История и цивилизация- посочват 9 ученика, съответно 9,37%;
- Технологии и предприемачество – посочват 6 ученика, съответно 6,25%;
- БЕЛ - посочват 5 ученика, съответно 5,21%;
- Английски език - посочват 5 ученика, съответно 5,21%;
- всички - посочват 3 ученика, съответно 3,13%;
- Биология и здравно образование - посочват 2 ученика, съответно 2,08%

От общо 13 учебни предмета изучавани в седми клас, 3 ученика поставят като обичани на първо място всички, което говори за високо качество на образователния процес. Като обичани на първо място са поставени 8 от тях, *музиката* е на трета позиция

б) на II-ро място

- Музика – посочват 26 ученика, съответно 28,08%;
- ФВС - посочват 20 ученика, съответно 20,83%;
- Изобразително изкуство - посочват 15 ученика, съответно 15,62%;
- Информационни технологии - посочват 9 ученика, съответно 9,37%;
- Биология и здравно образование - посочват 10 ученика, съответно 10,42%;
- Математика - посочват 8 ученика, съответно 8,33%;
- Английски език - посочват 4 ученика, съответно 4,16%;
- География - посочват 4 ученика, съответно 4,16%

Като обичани на второ място са посочени 8 предмета, Музиката е на първа позиция

в) на III-то място

- Музика - посочват 23 ученика, съответно 23,96%
- ФВС - посочват 21 ученика, съответно 21,87%
- Изобразително изкуство - посочват 18 ученика, съответно 18,75%

Домашен труд и технологии - посочват 10 ученика, съответно 10,42%;

- БЕЛ - посочват 9 ученика, съответно 9,37%
- Английски език - посочват 7 ученика, съответно 7,29%
- Математика - посочват 4 ученика, съответно 4,16%
- Биология и здравно образование - посочват 4 ученика, съответно 4,16%

От общо 13 учебни предмета изучавани в седми клас Музиката е посочен, като първи обичан предмет на трето място, като първи обичан предмет на второ място и като първи обичан предмет на трето място (резултатите са изложени в Диаграма 6.2. от Приложение 5).

Диаграма 6

Диаграма 6.1.

Диаграма 6.2.

7. Кои учебни предмети не са ти интересни?

- нямам - посочват 7 ученика, съответно 7,29%

а) на I-во място

- Математика - посочват 20 ученика, съответно 20,83%;
- История и цивилизация- посочват 19 ученика, съответно 19,79%;
- Физика и астрономия- посочват 14 ученика, съответно 14,58%;
- Биология и здравно образование- посочват 12 ученика, съответно 12,50%;
- БЕЛ - посочват 6 ученика, съответно 6,25%;

- География и икономика - посочват 10 ученика, съответно 10,42%;
- Информационни технологии - посочват 4 ученика, съответно 4,16%;
- Изобразително изкуство - посочват 3 ученика, съответно 3,13%
- ФВС - посочват 1 ученика, съответно 1,04%

Посочени са 9 предмета. Отговор „нямат неинтересни предмети“ - посочват 7 ученика, съответно 7,29%, въпреки, че такава опция в анкетата не е дадена (т.е. учебно-възпитателния процес е на ниво). Резултатите са изложени в Диаграма 7 от Приложение

б) на II-ро място

- Физика и астрономия - посочват 16 ученика, съответно -17,97%;
- Математика - посочват 13 ученика, съответно -14,61%;
- Английски език - посочват 12 ученика, съответно – 13,48%;
- Биология и здравно образование - посочват 11 ученика, съответно -12,36%;
- География и икономика - посочват 11 ученика, съответно -12,36% ;
- Информационни технологии - посочват 10 ученика, съответно -11,24%;
- История и цивилизация - посочват 9 ученика, съответно -10,12%;

Посочени са 8 предмета. Резултатите са изложени в Диаграма 7.1. от Приложение 5.

в) на III-то място

- География и икономика - посочват 20 ученика, съответно 22,47%;
- История и цивилизация - посочват 16 ученика, съответно -17,97%
- Биология и здравно образование - посочват 12 ученика, съответно – 13,48%;
- Физика и астрономия - посочват 11 ученика, съответно - 12,36% ;
- Английски език - посочват 9 ученика, съответно -10,12%;
- Химия и опазване на околната среда - 8 ученика, съответно 8,98%
- Математика - посочват 6 ученика, съответно 6,74%;

Б - Изобразително изкуство - посочват 4 ученика, съответно 4,49%;

ЕТехнологии и предприемачество - посочват 3 ученика, съответно 3,37%;

Посочени са 9 предмета. Както е видно, броят на посочени предмети, които учениците намират за неинтересни намалява. Сред всички изброени, като неинтересни предмети нито веднъж не е посочена Музиката, така, че тя остава сред любимите предмети на учениците в седми клас. Музиката не се среща сред предметите, които не са интересни за учениците вероятно поради факта, че в часовете се осъществява обучение с редуване на много дейности – изпълнение, възприемане, съчиняване, свирене на детски инструменти, т.е. учене чрез „правене“ (в потвърждение на мисълта на китайският мислител и философ Конфуций - „Чувам и забравям. Виждам и запомням. Правя и разбирам.“). Учениците са активни участници в процеса на обучение.

Резултатите са изложени в Диаграма 7.2. от Приложение 5.

Диаграма 7

Диаграма 7.1.

Диаграма 7.2.

8. Какъв желаеш да станеш?

Сред всички 96 анкетирани ученици, 6 ученика (съответно 6,25%) не са решили и им предстои да се насочат към бъдеща професия.

Биха желали да станат лекари 21 ученика – 21,87% от анкетираните, икономисти фармацевт - 8 ученика – 8,33%, учител - 6 ученика – 6,25%, музикант - 5 ученика – 5,21%, психолог - 4 ученика – 4,16%, счетоводител - 4 ученика – 4,16%, артист - 3 ученика – 3,13%, ветеринар - 2 ученика – 2,08%, футболист - 2 ученика – 2,08%, пилот - 2 ученика – 2,08%, рехабилитатор - 2 ученика – 2,08%, и бизнесмен, моден дизайнер, репортер, режисьор по 1 ученик – 1,04%, (общо 4,16%). Резултатите са изложени в Диаграма 8 от Приложение 5.

Професионалната палитрата е разнообразна, както са различни и желанията на учениците да продължат житейския си път в съответната професия. Както е видно музиканти и учители също не липсват.

9. Ще продължиш ли учение и след средно образование?

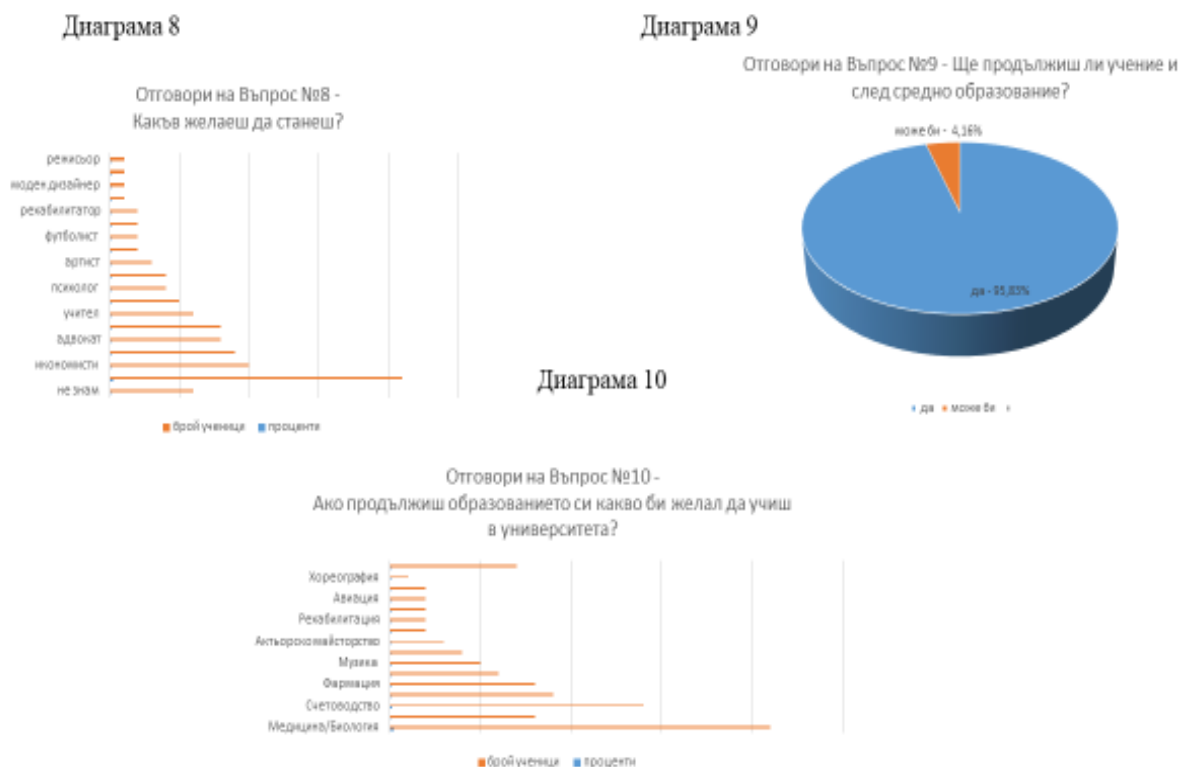
С „да“ отговарят – 92 ученика, съответно 95,83%. Отговор „може би“ дават 4 ученика –

Резултатите са изложени в Диаграма 9 от Приложение 5.

10. Ако продължиш образованието си, какво би желал да учиш в университета?

21 ученика биха искали да учат Медицина / Биология – 21,87%, Право – 8 ученика (8,33%), Счетоводство -14 ученика (14,58%), Дентална медицина - 9 ученика (9,37%), Фармация - 8 ученика (8,33%), Педагогика - 6 ученика (6,25%), Музика - 5 ученика (5,21%), Психология - 4 ученика (4,16%), Актьорско майсторство - 3 ученика (3,13%), Ветеринарна медицина - 2 ученика (2,08%), Рехабилитация - 2 ученика (2,08%), Английски език – 2 ученика (2,08%), Авиация - 2 ученика (2,08%), Спорт - 2 ученика (

Резултатите са изложени в Диаграма 10 от Приложение 5.

е
н
и
к

(
1

,

Получените резултати от настоящото изследване могат да се приемат като отправна точка за един лонгитюден (продължителен) формиращ педагогически експеримент, осъществен и в по-горните класове.

Занятията предизвикаха значителен интерес. Експериментиранияте ученици изпълняваха с желание поставените задачи, като проявяваха старание и внимание. Явно желанието за участие в проверките е резултат от потребността на учениците да изпълняват и слушат музика не само в часа по музика.

4.1. Изводи, приноси, заключение

Извършената експериментална работа и отчетените резултати налагат следните съображения и позволяват следните изводи:

1. Възрастта на учениците от седми клас е особено благоприятна за активно развитие на любов към класическата музика. При реализирането на учебната програма, в която има достатъчно примери и образци на класическа музика от световната съкровищница, следва да се търсят постоянно възможности за учебни форми на работа и дейности, с които да се развива интереса към класическите жанрове.
2. Важно условие за успешното провеждане на учебно-възпитателната работа и формиране на интерес към класическата музика е непрекъснатото развитие и активизиране на музикалния слух. Връзката между музикалния слух и дейността *възприемане на музика* е двупосочна. От една страна, музикалните способности се развиват при активно участие в музикалната дейност, а от друга – осмисленото възприемане на музика, слушането с разбиране, зависи от равнището на ладовия, метроритмичния усет и слуховите представи. Колкото в по-висока степен са развити последните, толкова повече музикалната тъкан се възприема диференцирано, като се отчита значението на всяко едно изразно средство за създаване на конкретния музикален образ.
3. Задачите, стимулиращи творческото въображение при възприемане на музика, имат голям положителен ефект върху интереса към произведенията на музикалното изкуство.
4. Музикалните компютърни технологии, реализирани чрез електронните ресурси в електронните учебници, са важен стимул за учениците да участват активно в музикалните дейности.
5. Интеграцията на музикалното изкуство с другите изкуства е важна предпоставка за задълбочаване на художествените впечатления и оттам – на интереса към класическата музика. Търсенето и реализирането на възможно повече междупредметни връзки открива пред учителя по музика както възможности за педагогическо творчество, така и средства за повишаване на интереса към музикалното изкуство.
6. Задълбоченото възприемане и осмисляне на музикалните произведения се основава и на интелектуалното осмисляне на музикалните творби, което обогатява емоционално-естетическото преживяване на музикалния образ.
7. Запаметяването на музикалните творби е по-трайно, когато въз основа на целенасочени аналитични действия се осмислят детайлите на музикалната творба и се постигне разбиране на художествената същност на произведението. Изграждането на умения и навици у учениците да възприемат задълбочено, с разбиране класическите творби, да ги анализират, формирането на знания

относно стилови направления, музикални форми, изразни средства – всичко това стимулира, провокира любовта към класическата музика и създава траен интерес към нея у подрастващото поколение.

Приноси

1. Създадена е система от педагогически технологии за активизиране на музикалното възприятие, която формира интерес към класическата музика.
 2. Проведен е педагогически експеримент в пълно съответствие с поставената изследователска цел, който утвърждава ефективността на предложената методическа система за оптимизиране на дейността "възприемане на музика" и формиране на интерес към класическата музика.
- Създаден е модел на иновативна авторска технология - *варианти на основен тематичен материал*, чието използване в музикално-педагогическата практика е доказано експериментално и формира предпоставки за активизиране на интереса към музиката.
4. Изследването доказва необходимостта от целенасочена педагогическа работа по посока развитието на музикално-естетически вкус чрез възприемането на класически образци от световното музикално наследство.

Заклучение

Извършената и описана работа с експерименталната група отразява собствения ми педагогически опит. Позитивните резултати, отразени в експеримента, могат да бъдат основание за интерес от страна на други колеги, а изпробваната система от педагогически технологии може да обогати значително музикално-педагогическата практика.

Педагогическите технологии, използвани в обучаващия експеримент са достъпни, интересни за учениците и трябва да се застъпват планомерно във всеки час. Музикалните способности, от които зависи успешното участие в музикалните дейности, подлежат на развитие също при планомерна и непрекъсната работа. Развитите музикалните способности осигуряват не само добро изпълнение на музика, но също и диференцирано възприемане на многогласната тъкан - затова към тяхното възпитание трябва да се подхожда с необходимото педагогическо умение. Правилното формиране и развитие на музикалните способности позволява диференцирано, а оттам и по-емоционално възприемане на богатството на многогласната музикална тъкан, от която са съградени класическите произведения.

Въпреки, че съобразно програмата на учебния предмет „музика” в средното училище часовете са крайно недостатъчни за такава детайлна работа, при желание и добра организация и подход от страна на учителя, уж „скучната“ дейност възприемане на музика може да се превърне в забавна и любима.

В разработката е обобщен опита ми на главен учител в иновативно средно училище, съобразен с актуалното за момента учебно съдържание по един от вариантните учебници за седми клас. Провокирането на интерес към класическата музика е не само училищна задача, то подготвя слушатели и ценители на музикалното изкуство, но също така прави обучаваните потенциални участници в музикална дейност – хористи в училищни, самодейни хорови колективи и др. (резултати, които виждам в

пряката си работа като ръководител на вокална група „Евъргрийн“). Или - както пише великият чешки просветител и родоначалник на съвременната педагогика Ян Амос Коменски (1592-1670) в труда се „Великата дидактика“ – „...на Земята не съществува друг по-действен начин за преодоляване на човешките несъвършенства и недостатъци от правилното обучение и възпитание...“.

ПУБЛИКАЦИИ ПО ТЕМАТА НА ДИСЕРТАЦИЯТА:

1. “AN OPPORTUNITY TO PROVOKE STUDENTS’ INTEREST IN “SERIOUS” MUSIC”

ISSN: 2331-0553 (Print); ISSN: 2331-057X (Online)

2. “ACTIVATING OF THE PERCEPTIVE PROCESS IN INTRODUCING THE NEW MUSICAL WORK THROUGH A PRELIMINARY PROGRAMME“ – Сборник от Петнадесетата юбилейна международна конференция „KNOWLEDGE IN PRACTICE“, Global Impact Factor 1, 322 – Институт за мениджмънт на знанието (ИКМ) гр. Скопие, Р Македония

3. „СТИМУЛИРАНЕ НА СЛУХОВАТА НАБЛЮДАТЕЛНОСТ ЧРЕЗ ДОПЪЛНИТЕЛНИТЕ РЕСУРСИ В ЕЛЕКТРОННИЯ УЧЕБНИК ПО МУЗИКА ЗА СЕДМИ КЛАС“ – Хуманитарни Балкански изследвания, 2019 Том 3 № 3(5)

4. „КОМПЮТЪРНИТЕ ТЕХНОЛОГИИ ПРИ ВЪЗПРИЕМАНЕТО НА МУЗИКА В ПРОГИМНАЗИАЛЕН ЕТАП НА СРЕДНОТО УЧИЛИЩЕ” - В: Перспективи при създаване на иновативна образователна среда. Пловдив, Университетско издателство „П. Хилендарски“, 2017

5. „МОЦАРТ И ЗАЛЦБУРГ – ЗАМЪКЪТ ОТ СОЛ”- интердисциплинарен урок по музика и химия и опазване на околната среда с ученици от 7. клас. – Сборник от Втора национална научна конференция на тема: „Гражданското образование в природните науки”, Издателство "Макрос", 2018

I

„ДЕЙНОСТТА ВЪЗПРИЕМАНЕ НА МУЗИКА В ЕЛЕКТРОННИЯ УЧЕБНИК ПО МУЗИКА ЗА ТРЕТИ КЛАС” – Сборник с доклади от осми студентски научен форум“ – Университетско издателство „Паисий Хилендарски“, 2019